

Att inkludera de exkluderade

Om allas rätt till mänskliga rättigheter

Ylva Sjölin
Disa Kammars Larsson

Abstract

De mänskliga rättigheterna brister i sin universalism. Många människor som lever i demokratier nekas grundläggande rättigheter därför att de inte är medborgare i den stat där de bor. Anledningen till detta är att nationalstater, som har ansvar för att de mänskliga rättigheterna efterföljs, traditionellt endast anses ha ansvar för sina medborgare. Uppsatsen utreder och synliggör motsättningen mellan mänskliga rättigheters inkluderande och medborgerliga rättigheters exkluderande natur samt vilka konsekvenser detta får för icke-medborgare.

Tre teorier om postnationellt medborgarskap presenteras och genom en mer utförlig diskussion av dessa idéer försöker vi i en konstruktiv ansats utforma en mer inkluderande medborgarskapsmodell i två nivåer; den globala och den nationella. I denna modell utgör de mänskliga rättigheterna en juridisk grund för ett medborgarskap för de människor som saknar det nationella. På så sätt närmar vi oss normen om ett medborgarskap där alla har rätten till rättigheter.

Nyckelord: medborgarskap, mänskliga rättigheter, kosmopolitism, icke-medborgare, postnationellt medborgarskap, migration, konstruktiv analys

Innehåll

1	Introduktion	3
1.1	Inledning.....	3
1.2	Syfte	4
1.3	Avgränsningar.....	5
1.4	Metodologi.....	6
1.4.1	Att analysera konstruktivt.....	6
1.4.2	Material.....	7
2	Motsättningen mellan mänskliga rättigheter och medborgarrättigheter	9
2.1	Medborgarskap	9
2.2	De exkluderade icke-medborgarna	10
2.3	De mänskliga rättigheterna.....	12
2.4	Migration och staters suveränitet	14
3	Mot ett inkluderande medborgarskap.....	17
3.1	Det önskvärda	17
3.2	Idén om ett postnationellt medborgarskap	17
3.3	Seyla Benhabib och den kosmopolitiska federalismen	18
3.4	Gerard Delanty och den civila kosmopolitismen.....	20
3.5	Rainer Bauböck och det transnationella medborgarskapet	21
4	Det inkluderande samhällskontraktet	24
4.1	Analys och diskussion	24
4.1.1	Medborgarskapets territorium.....	24
4.1.2	Identifikation.....	25
4.1.3	Mänskliga rättigheter.....	25
4.1.4	Icke-medborgares rättigheter	26
4.1.5	Migration	27
4.1.6	Förverkligande av de mänskliga rättigheterna	28
4.1.7	Institutioner för ansvarsutkrävande	28
4.2	Sammanfattning av vårt förslag.....	29
5	Referenser	32

6	Bilaga	34
----------	---------------------	-----------

1 Introduktion

1.1 Inledning

Kofi Annan, före detta generalsekreterare i FN, har kallat de mänskliga rättigheterna för "a yardstick by which we measure human progress". Femtio år efter att FN-deklarationen skrevs har de mänskliga rättigheterna kommit att bli den världsomspännande sekulära religionens heliga text (Ignatieff 2001:53). Idag är det sextio år sedan deklarationen skrevs, 1948. I praktiken lever dock många människor utan mänskliga rättigheter även om de är bosatta i länder som har undertecknat deklarationen. Tankarna förs lätt till diktaturer som är kända för sina kränkningar av de mänskliga rättigheterna, men faktum är att problematiken som denna uppsats behandlar påträffas betydligt närmare oss.

Uppsatsen handlar om *De exkluderade*, personer som är exkluderade från det nationella medborgarskapet i det land där de bor och som därmed även exkluderas från de mänskliga rättigheterna. Dessa *icke-medborgare* har av olika anledningar hamnat i en situation av exkludering. Det kan vara en person som har flytt från det land där han eller hon föddes och som efter att ha nekats skydd i ankomstlandet bestämt sig för att ändå stanna och försöka hålla sig undan landets polis och myndigheter. Det kan vara en person som av andra anledningar migrerat, till exempel för att arbeta, och valt att leva i ett land utan att ha tillstånd. Personer som är statslösa är en annan grupp av icke-medborgare. Dessa människor, som i staternas ögon betraktas som "illegala", nekas många av de mest fundamentala, mänskliga rättigheterna. Det gäller så väl rätten till sjukvård och utbildning som rätten till trygghet och frihet.

Att mänskliga rättigheter reduceras till medborgarrättigheter hänger samman med att de territorialiserats i nationalstatssystemet (Khosravi, 2006;284). Nationalstater undertecknar internationella deklarationer och avtal men anses traditionellt sett endast ha ansvar för de personer som är medborgare eller uppehåller sig lagligt i staten. Denna linje står i djup konflikt med uppfattningen att en människa har vissa rättigheter enbart i egenskap av att vara människa. Kränkningarna går inte bara stick i stäv med konventioner som ratificerats utan omintetgör även själva idén om de mänskliga rättigheternas universalism.

I denna uppsats ställer vi frågorna; *Hur kan vi förstå mänskliga rättigheter som reducerade till medborgarrättigheter? Kan vi skapa ett inkluderande medborgarskap som garanterar alla mänskliga rättigheter?*

Uppsatsen består av tre delar varav den första utreder själva problematiken. Vi studerar medborgarskap och mänskliga rättigheter ur ett historiskt och politisk-

filosofiskt perspektiv och försöker förstå hur diskrepansen mellan medborgerliga och mänskliga rättigheter ser ut och vad den får för konsekvenser för icke-medborgare. Vi resonerar kring vilka orsaker som ligger bakom exkluderandet av icke-medborgare.

Den andra delen utgörs av tre teorier om postnationellt medborgarskap. Här försöker vi gå på djupet i några av de tankar och idéer som finns om hur ett medborgarskap som sträcker sig bortom nationalstaten kan se ut.

I den sista delen analyserar och värderar vi teorierna utifrån en schematisk översikt över uppsatsens problematik. Med denna kunskap i ryggen försöker vi oss slutligen på en konstruktiv ansats där vi ämnar ge förslag på ett system där icke-medborgare i större utsträckning kan omfattas av de mänskliga rättigheterna.

1.2 Syfte

Uppsatsen hämtar inspiration från kontakten med personer som lever eller har levt i Sverige utan rättigheter. Dessa människor har många gånger gjort oss upprörda, besvikna, arga och ledsna, men de har också gett oss övertygelse om vikten av att utreda och synliggöra icke-medborgares utsatta situation. Vårt syfte med denna uppsats är således inte att utreda *om* icke-medborgare exkluderas från de mänskliga rättigheterna eller *hurvida* detta kan anses vara legitimt. Istället vill vi klargöra *att* de exkluderas och visa hur det står i motsatsförhållande till tanken om alla människors lika värde, en tanke som ligger till grund för vår uppsats.

Det faktum att Sverige brister i att garantera de människor som uppehåller sig i landet grundläggande rättigheter är naturligtvis ett uppenbart faktum för de människor som lever under dessa förhållanden eller de som arbetar med de här frågorna. Ändå har de mänskliga rättigheternas fallerade universalism i stort sett passerat obemärkt i den politiska debatten.

Näst intill all den forskning, både normativ och empirisk, som gjorts på mänskliga rättigheter och medborgarskap har förbisett lagstiftningens ”svarta hål”, där några av de mest utsatta människorna riskerar att dras ner. Trots att debatten om medborgarskap åter blivit aktuell inom en mängd olika discipliner och att migration är en av de mest framträdande effekterna av globalisering har mycket av den nya forskningen kring medborgarskap bara snuddat vid den problematik som uppstår i samband med migration (Abu-Laban, 2000;509). Även folkrättsforskaren Gregor Noll bekräftar vår uppfattning att konstruktiv forskning på området är en bristvara.

Vår analys är till stor del teoretisk men den problematik som uppsatsen behandlar är inte på något vis abstrakt eller diffus, tvärtom är den verklighet för många människor i vår närhet, en verklighet som vi inte kan eller bör blunda för. En av våra ambitioner är att försöka konkretisera det teoretiska resonemanget kring medborgarskap och exkludering så att det inte avfärdas som abstrakt utan tas på allvar som en aktuell politisk och moralisk fråga.

Denna uppsats är en av de första att på akademisk nivå formulera problemet med frånvaron av rättigheter specifikt med tanke på icke-medborgare och med

stöd i politisk teori ta sig an utmaningen att formulera ett konstruktivt förslag på en lösning. Därmed hoppas vi kunna skapa en utgångspunkt för debatt och fortsatt forskning kring allas rätt att ha rättigheter.

1.3 Avgränsningar

Vi har som utgångspunkt den, kanske västerländska, diskurs där FN:s deklaration om mänskliga rättigheterna gör anspråk på att vara allomfattande. Vi ifrågasätter dess konflikt med implementeringen i nationalstatssystemet där icke-medborgarna, trots de universella anspråken, inte omfattas av dessa rättigheter. Vi ämnar inte föra en djupare diskussion om de mänskliga rättigheternas eventuella eurocentriska karaktär. FN:s deklaration är på grund av sin utbredda status och som återkommande referenspunkt i internationell politik en given utgångspunkt för vår uppsats. Även om deklarationen från början inte var bindande för stater under folkrätten, har den med tiden upphöjts till internationell sedvanerätt. Den har också lagt grunden för vidare internationell lagstiftning.

Uppsatsen skulle även kunna kritiserars för att inta ett västerländskt perspektiv vad gäller diskussionen om migration och ökad rörlighet. Även om vi utgår från att globaliseringen medför en ökad rörlighet är vi samtidigt medvetna om att detta är en begränsad möjlighet som inte kan utnyttjas av de som saknar ekonomiska resurser. Kort sagt, även om möjligheterna att migrera är begränsade för många är det inte ointressant att studera migration som en av nationalstatens främsta utmanare.

De empiriska exemplen vi använder oss av i uppsatsen för att illustrera problematiken är hämtade från Sverige. Detta ska inte tolkas som en idiografisk ansats där Sverige ses som specifikt för denna problematik. Tvärtom använder vi exempel från Sverige för att konkretisera det teoretiska resonemanget och för att påvisa en problematik som är av en betydligt mer omfattande och generell karaktär. Det är just det allmängiltiga och generella som all forskning bör sträva efter (Esaiasson m.fl 2007;26).

Vissa artiklar i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna kan inte gälla alla så länge nationalstaten har makt att neka vissa människor rätt att vistas på dess territorium. Med detta sagt ter det sig kanske märkligt att denna uppsats inte behandlar ett möjliggörande av öppna gränser. Att vi väljer att inte ta denna diskussion beror inte på en normativ ståndpunkt att en sådan värld inte är önskvärd, utan på att ett annat system, som står närmare det befintliga, verkar mer genomförbart i och med den rådande föreställningen om nationalstatssystemets överlägsenhet.

1.4 Metodologi

Metodologin har en avgörande betydelse för forskningsresultatet. Metod, material och resultat påverkar varandra och påverkas av problem och teori (Lundquist, 1993;95). För att besvara vår frågeställning använder vi oss av kvalitativ metod. Genom att studera den forskning som finns på området och försöka gå på djupet i denna är vår förhoppning att kunna göra en bra återgivning och analys av vår samtid samt skapa förståelse för varför det nuvarande systemet är oacceptabelt och behöver förändras. Det är med detta som grund vi sedan antar utmaningen att formulera ett konstruktivt förslag.

1.4.1 Att analysera konstruktivt

Konstruktiv analys handlar om att formulera en idé, som förenar idealism med realism och kombinerar kritik med förslag till förbättringar (Fernández, 2005;18). Samhällsvetenskaplig forskning tenderar ofta att stanna vid att vara antingen normativ eller empirisk. Konstruktiv forskning hör till ovanligheterna, kanske därför att den av många betraktats som ovetenskaplig då den inte kan bestämmas vara sann eller falsk (Lundquist, 1993;86-88). När Lundquist diskuterar de kriterier som ställs på statsvetenskaplig forskning nämner han bland annat att den bedöms efter hur den kan "bidra till samhällsförändring" (1993;48). Med detta som utgångspunkt menar vi att den konstruktiva teorin bör ha en central plats inom statvetenskapen.

Den empiriska forskningen har sina begränsningar och det går inte att komma fram till en konstruktiv slutsats om man inte först har gjort en normativ analys (Lundquist, 1993;86). Vi måste alltså redogöra både för våra normativa utgångspunkter (vilket samhälle vill vi ha?) och empirin (hur ser verkligheten ut?). Det konstruktiva innebär således ett möte mellan *är* och *bör*. Att vara konstruktiv är att vara visionär och verklighetstrogen på samma gång (Fernandez, 2005; 18, 20).

Vårt problem är komplext och kräver grundlig undersökning. Vi lägger därför stor vikt vid vår verklighetsbeskrivning. Vi måste göra en samhällsdiagnos som inte bara beskriver verkligheten utan även försöker förstå *varför* de mänskliga rättigheterna är reducerade till medborgarrättigheter. Att ställa rätt diagnos är det enda sättet att ordinera verkande medicin. Detta motsvarar förstås den empiriska bakgrunden och därför är det viktigt att vi försöker skildra verkligheten och problematiken på ett så riktigt sätt som möjligt. Vi instämmer dock i den vetenskapsteoretiska ståndpunkt som hävdar att det inte kan finnas något "objektivt" eller "sant" och att det därmed inte heller är möjligt att producera någon helt objektiv kunskap. "Theory is always *for* some one, and *for* some purpose" framhåller Robert Cox, en av grundarna till den gramscianska skolan (citerad i Hobden & Wyn Jones, 2005;237). Kunskap måste förstås i relation till det historiska och geografiska sammanhang den skapats i och därmed är bunden av. Vår bakgrund och våra värderingar kommer att påverka vår empiri även om

vi anstränger oss för motsatsen. Lundquist påpekar just att ”varje gång forskaren gör ett val vilar det på en värdepremiss” (1993;85).

För att vår uppsats ska präglas av intersubjektivitetens krav på öppenhet och ärlighet är det viktigt att vi redogör för våra normativa ståndpunkter. Men detta är också, som tidigare påpekats, en del av den konstruktiva analysen. Kritiken av den rådande ordningen är ett centralt element i den konstruktiva analysen (Fernández, 2005;41). Det är i denna som brister tydliggörs och det oacceptabla belyses.

Att vi redan i problembeskrivningen ifrågasätter invanda föreställningar, exempelvis nationalstaten, som ofta uppfattas som naturliga och sanna kan vara provocerande. Normativa idéer och föreställningar är ofta starkt influerade av det befintliga. Att skapa en normativ del som inte begränsas till den referensram som den politiska teorin tenderar att ta för given är således en svår men viktig utmaning i normutvecklingen (Fernández, 2005;27).

Först när de separata delarna av norm och empiri vävs ihop uppstår det spänningsfält mellan visioner och begränsningar där ett konstruktivt förslag kan växa fram, i hopp om att något bättre än det befintliga är möjligt (Fernández, 2005;41).

Den konstruktiva analysen inrymmer givetvis en del spekulationer om möjliga framtidsscenarioer och konsekvenser av olika förslag. Detta innebär däremot inte att analysen sker utifrån godtycke eller påståenden som saknar grund. Den konstruktiva analysen söker efter de villkor som har en avgörande betydelse för det existerande tillståndet och det önskvärda (Fernández, 2005;44).

Vår ambition är inte att presentera ett förslag som i detalj redogör för hur en ny medborgarskapsmodell kan införas. Vi är snarare ute efter att presentera ett mer övergripande förslag, präglad av försiktighet och öppenhet. Vi vill återigen påpeka att den konstruktiva ansatsen inte är detsamma som den konstruktiva analysen. Den sistnämnda omfattar allt vi gör i denna uppsats, varav den konstruktiva ansatsen är en mindre del. Vi lutar oss på följande citat av Fernández; ”Vägen till det önskvärda kan inte planeras i detalj, utan måste också upptäckas och utformas efterhand” (2005;46).

1.4.2 Material

En vetenskaplig framställning präglas vanligen i stor utsträckning av diskussionen med tidigare forskning i ämnet (Lundquist 1993;108). Därför ser vi den vetenskapliga litteraturen som den mest betydelsefulla delen av materialet i vår uppsats. Den mesta tidigare forskningen, både empirisk och normativ inriktar sig emellertid på medborgarskapsfrågor för människor som legalt befinner sig i ett annat land än deras eget. Vi utgår från samma problematik men vill hävda att samma resonemang går och bör appliceras på människor som vistas i ett annat land utan tillstånd. De problem andra forskare ser i nationalstatens exkludering av människor som är gästarbetare, har tillfälligt uppehållstillstånd, eller befinner sig i en asylprocess, existerar i ännu högre grad när det gäller denna grupp av icke-medborgare. Kring detta resonerar vi med stöd i tidigare forskning, samt med

empiriska exempel, och utformar en översiktlig tabell över icke-medborgarskapets villkor och grunder.

Frågan om medborgarskap som olika typer av medlemskap i samhället, behandlas i två distinkta idétraditioner; kommittarianismen och kosmopolitismen. Kommunitarianismen är förmodligen den som är minst benägen att acceptera och integrera flyktingar (Hassner 1998:285) och därför har vi valt att vända oss mot de kosmopolitiska idéerna.

Kosmopolitismen är ett väl utvecklat idésystem. Dess tankar finns representerade i såväl politiska som filosofiska traditioner men dess kanske främsta brist är att den sällan är konkret. I uppsatsen avhandlar vi tre tänkare som närmast sig vårt problem och som alla mer eller mindre tar sin grund i kosmopolitismens idéer. Först och främst vill vi klargöra att dessa tre är ett urval och inte på något sätt representativa för alla kosmopolitiska tänkare eller medborgarskapsforskare. Som nämnts har mycket lite skrivits om vårt specifika forskningsområde. Det mesta av forskningen är normativ och det urval vi presenterar är det magra utbud av konstruktiv analys som finns på området. Urvalet är alltså baserat på omfattningen av konstruktiv analys samt normativ utgångspunkt.

Samma forskare vars teorier vi djupdyker i använder vi också som referens i problembeskrivningen. Att formulera ett problem och besvara detta med delvis samma teori kan tyckas tvivelaktigt för vetenskaplig forskning. Vi vill dock återigen framhålla att all god forskning ställer sig på tidigare forskares axlar (Esaiasson m. fl. 2007:18). Det är en förutsättning för vår konstruktiva analys att finna de rätta byggstenarna, och detta innefattar problembeskrivningen. Endast genom anknytning till tidigare forskning är en kumulativ samhällsvetenskap möjlig (Lundquist, 1993;108).

2 Motsättningen mellan mänskliga rättigheter och medborgarrättigheter

2.1 Medborgarskap

I nationalstaten ses medborgarskap som en grundläggande förutsättning i relationen mellan individ och stat. Denna idé är sedan länge essentiell i politisk filosofi. Hobbes talade om *samhällskontraktet* som ett avtal där individer överlåter en del av sin bestämmanderätt till staten i utbyte mot att denna garanterar dem skydd av liv och egendom. Medan Hobbes såg samhällskontraktet som en förutsättning för att vissa moraliska regler ska kunna upprätthållas och människans egoism kontrolleras menade Locke att människan i sin natur har den moraliska förmågan att skilja mellan rätt och fel. Hans betoning av människors lika värde och likartade behov är än idag centrala utgångspunkter för vårt politiska system.

Tanken att staten och individen har vissa rättigheter och skyldigheter mot varandra tar sig typiskt uttryck i individens skyldighet att försvara staten från yttre hot och i utbyte få en garanti om skydd. I dagens samhälle har dessa medborgerliga rättigheter och skyldigheter kommit att utvecklas till en betydligt mer omfattande nivå där det exempelvis ses som en medborgerlig plikt att betala skatt och utbilda sig. På samma gång kan utbildning ses som en av de rättigheter staten garanterar oss, tillsammans med en rad andra politiska, civila och sociala rättigheter.

Medborgarskapet, så som vi använder begreppet, ska här inte nödvändigtvis ses som synonymt med statusen medborgare, utan är en beteckning på en person som befinner sig i ett land legalt och som därmed är en del av samhällskontraktet. Permanent uppehållstillstånd är i Sverige ett exempel på en status som garanterar skydd även om det är politiskt villkorat med bland annat begränsad rösträtt.

Gerard Delanty, professor i sociologi och politisk filosofi, framhåller att medborgarskap som medlemskap i en politisk gemenskap inte bara är en fråga om rättigheter utan också innebär en identifikation med och förpliktelser gentemot samhällsgemenskapen (2000;45). Samhällskontraktet skapar en tillhörighet som är mer än politisk eller praktisk. Denna identitet kopplad till nationalstaten, som vi kan kalla nationalism, skapas genom imaginär likväl som reell åtskillnad mellan ”oss” och ”dem”, Vi och De andra (Benhabib 2004;18). Nationalstaten medför alltså ovillkorligen ett exkluderande av De andra.

I EU har idén om ett europeiskt medborgarskap slagit rot och skapat en grund för nya identifikationer. En del medborgarskapsforskare framhåller idag att medborgarskap inte enbart ska ses som en rättsligt kodad status utan också måste innefatta frågor rörande demokrati och identitet. Idén om ett postnationellt medborgarskap, det vill säga tanken om ett medlemskap som överskrider nationalstatssystemets ramar, är inte ny inom medborgarskapsforskningen. Den fortsätter dock att vara aktuell och de idéer som bemöter medborgarskapets problem idag är centrala i den här uppsatsen.

2.2 De exkluderade icke-medborgarna

”Ingen redogörelse för begreppet medborgarskap kan komma förbi det faktum att det ursprungligen konstruerades i syfte att utestänga och underordna människor”, konstaterar Delanty (2002:33). De personer som är exkluderade från medborgarskapet, det vill säga lever i stater utan att ingå i samhällskontraktet i denna stat, kallar vi för icke-medborgare. Även om distinktionen mellan medborgare och icke-medborgare kan tyckas vara tydlig finns det grupper som faller emellan dessa definitioner. Det kan exempelvis gälla personer som är medborgare men som diskrimineras och inte får sina medborgerliga rättigheter tillgodosedda. Denna problematik får dock behandlas i en annan uppsats.

Icke-medborgare kan delas in i två grupper utifrån deras legala status; de som har rätt att vistas i landet och de som inte har det. Båda dessa grupper är relevanta för problematiken som denna uppsats behandlar. Till den första kategorin hör de flyktingar vars asylskäl är under utredning. Denna grupp garanteras vissa rättigheter i svensk lag men de saknar ändå många av de rättigheter och det skydd som en medborgare har, bland annat vad gäller sjukvård och arbete.

Det finns andra exempel där personer lever som icke-medborgare i en stat trots att de uppehåller sig där lagligt. Detta är bland annat situationen för många palestinska flyktingar som sökt skydd i kringliggande länder. Istället för ett medborgarskap har de ett slags resedokument som bekräftar deras status som flyktingar. Denna status åtföljs av varierande grad av medlemskap och skydd under staten (The Economist, 1/12 2007). I Libanon har de palestinska flyktingarna, som beräknas vara omkring 300 000 (Amnesty International 2007;2), exempelvis enbart rätt att arbeta inom lågstatusyrken. Barnen får inte gå i de statliga libanesiska skolorna och 2001 förbjöd den nya bostadslagen uttryckligen palestinska flyktingar att äga fast egendom. (Regeringskansliet 2005).

I den andra kategorin, det vill säga icke-medborgare som *inte* har laglig rätt att uppehålla sig i landet, placeras de immigranter som aldrig har ansökt om tillstånd att vistas i landet och de asylsökande som stannat i landet efter ett lagakraftvunnet beslut om avslag. Begreppet ”gömda flyktingar” används ofta för den sistnämnda gruppen medan begreppet ”papperslösa” och ”irreguljära” innefattar båda nämnda grupperna i den andra kategorin. Ytterligare ett vanligt begrepp på dessa grupper är ”illegala flyktingar”. Vi väljer att inte använda oss av detta begrepp eftersom vi då bidrar till den diskurs som idag genomsyrar flyktingpolitiken och som reifierar

den uppsatta gränsen mellan människor som staten anser ha rätt till rättigheter och de som inte anses ha det. Dessutom bidrar denna diskurs till att människor som inte ser något annat val än att leva utanför systemet eller ”under jorden” framställs som kriminella. Seyla Benhabib, professor i statsvetenskap, skriver: ”Refugees and asylees are treated as if they were quasi-criminal elements, whose interaction with the larger society is to be closely monitored. They exist at the limits of all rights regimes and reveal the blind spot in the system of rights, where the rule of law flows into its opposite: the state of the exception and the ever-present danger of violence” (2004;163)

Individens status i staten

Kategorisering av status

Medborgare

Icke-medborgare

Irreguljära immigranternas rättigheter i Sverige är betydligt mer begränsade än för personer som befinner sig i asylprocessen. När man söker jobb, vill öppna ett bankkonto eller söker vård i Sverige så måste man ha sitt personnummer. Det medför att irreguljära icke-medborgare, som saknar personnummer, inte kan göra detta. De irreguljära saknar många av de mest fundamentala rättigheterna. Som irreguljär immigrant har man enbart rätt till ”omedelbar” vård eller vård som ”inte kan anstå”. Detta innebär i praktiken ofta att enbart oförutsägbara tillstånd behandlas och att inga mer planerade ingrepp görs (Vestin, 2006;187). Detta gäller även för vissa grupper av barn.¹ Eftersom all vård ska bekostas av den irreguljära personen själv, och kostnaderna oftast är höga, utesluts många i praktiken även från den akuta sjukvården. Hur noggrann man är med att driva in pengarna varierar dock mellan olika landsting. I en FN-rapport från februari 2006 kritiserar den utsände rapportören för rätten till hälsa, Paul Hunt, Sverige hårt för att frångå de mänskliga rättigheterna i sina regler gällande hälso- och sjukvård, där asylsökande och irreguljära diskrimineras (se artikel 25 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, i bilaga).

Ali är en av de drabbade. Han är 25 år gammal och är njursjuk. Den vård han behöver har han inte tillgång till i sitt hemland men Migrationsverket menar att det inte är en tillräcklig grund för att bevilja honom uppehållstillstånd i Sverige. Om Ali inte behandlas för sin sjukdom och får de rätta medicinerna utskrivna dör han, men hans tillstånd betraktas inte som akut eftersom vården anses kunna ”anstå”. Istället åsidosätts hans behov av vård på grund av hans legala status. Ali

¹ Barn som inte själva har sökt asyl men vars nära anhöriga har gjort det, barn till föräldrar som befinner sig i landet utan att ha sökt asyl och i vissa fall barn som kommit hit genom anhörginvandring men som inte haft uppehållstillstånd vid ankomsten.

har flera gånger försökt söka hjälp på sjukhus och vårdcentraler men blivit nekad. Nu har han istället fått hjälp att komma i kontakt med ett av de ”underjordiska” sjukvårdsnätverken där ideell sjukvårdspersonal försöker hjälpa de asylsökande och gömda som annars nekas vård. Andra personer som aldrig kommit i kontakt med någon ideell klinik, utan först fått hjälp när tillståndet blivit så allvarligt att vården inte längre anses kunna anstå, har senare avlidit till följd av att vården inte satts in i tillräckligt god tid.²

Paul Hunt påpekar i FN-rapporten att asylsökande och irreguljära immigranter hör till de mest utsatta grupperna i Sverige. Vidare konstaterar han att “they are precisely the sort of disadvantaged group that international human rights law is designed to protect” (s. 20, punkt 73).

En annan person vars berättelse kan illustrera hur Sverige exkluderar icke-medborgare från deras mänskliga rättigheter är 9-åriga Lina. Hon har bott i Sverige i fyra år, men har bara gått ett år i skolan innan hennes familj gick under jorden. På den ort familjen nu bor vill skolan inte ta emot henne.

Den svenska lagstiftningen säger att de statliga skolorna får ta emot barn som lever gömda men de har dock ingen skyldighet att göra detta. Det är alltså idag upp till rektorerna på enskilda skolor att avgöra om ett barn ska få lov att gå i skolan eller inte. Detta varierar mycket mellan olika rektorer, men många är skeptiska eftersom de inte får någon direkt ersättning från staten för att betala skolplatsen.³ Sveriges regler bör jämföras med artikel 26 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna som slår fast att alla har rätt till utbildning och att den elementära utbildningen ska vara obligatorisk (se bilaga).

Irreguljära saknar inte bara rätt till vård, skola, polisskydd och arbete, påpekar Khosravi, utan också till sociala relationer och till att kunna röra sig fritt på offentliga platser (2006:294). Det är ett svårfrånkomligt faktum att så länge som en flyktingfamilj behöver gömma sig för myndigheter kan rätten till frihet (artikel 3) eller rätten till social trygghet (artikel 22) knappast garanteras.

2.3 De mänskliga rättigheterna

Hobbes och Lockes kontraktsteorier har analyserats, diskuterats och utvecklats av många. Även om det råder olika uppfattningar om deras teorier är de att betrakta som vedertagna och implementerade i vårt politiska system. Första artikeln i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna lyder: ” Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap” (se bilaga). Detta visar tydligt hur Lockes tankar om naturrätt lever kvar. Samtidigt kan deklarationens existens i

² För andra fallbeskrivningar se <http://www.vardforpaperslosa.se/>

³ Det har avsatts pengar för gömda skolbarn, men pengarna fördelas lika mellan kommunerna oavsett om skolorna tar emot barnen eller inte.

sig själv ses som ett bevis på att det anses behövas ett kontrakt för att de moraliska reglerna ska kunna upprätthållas, i enlighet med Hobbes tankar. Den traditionella diskursen om naturliga rättigheter tar utgångspunkt i uppfattningen att en politisk ordning enbart kan betraktas som legitim om den baseras på ett system av generella lagar som binder allas vilja lika, det vill säga genomsyras av generalitet och ömsesidighet (Benhabib, 2004;131).

De mänskliga rättigheterna gör anspråk på att fånga upp och definiera vilka rättigheter vi har i egenskap enbart av att vara födda i människosläktet och är ett exempel på idén om universella värden. Mänskliga rättigheter är rättigheter som grundar sig i moraliska, snarare än politiska, och rättsliga föreställningar (Delanty 2002;119).

Den allra första deklARATIONEN om människans fri- och rättigheter som gjordes av en stat var den franska *La Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen*, deklARATIONEN om de mänskliga och medborgerliga rättigheterna, som antogs 1789. Den gjorde alltså ingen distinktion mellan rättigheter som man åtnjuter som medborgare och de man har i egenskap av att vara människa. Sedan dess har diskurserna utvecklats åt olika håll. Idag finns en motsättning mellan mänskliga rättigheters inkluderande och medborgerliga rättigheters exkluderande natur.

1948 års deklARATION om de mänskliga rättigheterna innebar ett närmande mellan internationell och nationell rätt. Dels genom nationalstatens minskade suveränitet till förmån för internationell rätt och dels ett tillkännagivande av en individens naturliga rätt i det internationella systemet, skiljt från hennes medborgerliga rätt.

Nationalstaten utgör traditionellt sett de mänskliga rättigheternas respondent, det vill säga garanten för att de mänskliga rättigheterna inte kränks inom dess territorium. Denna tanke har sina rötter i folkrätten, som utvecklad i den europeiska moderniteten håller varje nationalstat ansvarig inför sina medborgare (Namli, 2005:98). Detta får som konsekvens att trots att många av artiklarna i de mänskliga rättigheterna åberopar alla människor som rättsobjekt så låter den internationella samhällsordningen individen existera i juridisk mening endast som medborgare.

En av de första att uppmärksamma icke-medborgares utsatta situation var Hanna Arendt. Hennes forskning med inriktning på migration i Europa under världskriget visade att det är i skiljelinjen mellan medborgarrättigheter och mänskliga rättigheter som rättslösheten uppstår. Den som lämnat sitt land, har inte längre rätt till familj, utbildning och nationalitet, eller frihet från diskriminering och förföljelse. Det ofta citerade uttrycket "the right to have rights" har tolkas som en uppmaning att förkunna alla människors rätt att ha vissa rättigheter. Det andra *right* syftar till medborgerliga rättigheter såsom rätten till skydd för liv, frihet och egendom eller politiska rättigheter och det första *right* syftar på att detta (att ha medborgerliga rättigheter) bör vara en mänsklig rättighet (Benhabib 2004:50).

Dessa idéer, uttryckta av Hanna Arendt 1951, är fortfarande aktuella. De mänskliga rättigheterna tillerkänner alla individer ett antal rättigheter som människor har *i sitt land* men deklARATIONEN lämnar stora oklarheter i fråga om statslösa och människor som befinner sig utanför sitt land. De mänskliga rättigheterna i sin nuvarande form kan inte tillämpas i frånvaron av ett

medborgarskap utan är territorialiserade i nationalstatssystemet. På så vis reduceras de mänskliga rättigheterna till medborgarrättigheter. (Khosravi, 2006:284).

FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna utformades kanske inte främst med tanke på migration men de tre artiklar som behandlar internationell migration illustrerar tydligt de oklarheter som kvarstår kring ansvaret att förverkliga rättigheterna. Alla har rätt att lämna sitt land (artikel 13), men rättigheten att bosätta sig i ett annat land finns inte garanterad.

Den välkända artikel 14 tillkännager alla människor rätt att söka och åtnjuta asyl från förföljelse. Däremot undergrävs denna rätt ofta i praktiken eftersom man hindrar flyktingar redan vid nationalstatens gränser.⁴ Artikel 15 stadgar att var och en har rätt till en nationalitet samt att ingen godtyckligt får fråntas denna eller nekas rätten att ändra nationalitet. Samtidigt är staters rätt att välja sina medlemmar (reglera immigration) genom att definiera ett exkluderande medborgarskap obestridlig i nationalstatssystemet.

Mänskliga rättigheter väcker frågor om staters suveränitet. Paradoxen är att de mänskliga rättigheterna tillskriver individer en universell status med rättigheter bortom nationalstatens gränser, samtidigt som nationalstatens okränkbara suveränitet förstärker och återskapar gränserna (Soysal 1994: 157). Alla former av ett utökat medborgarskap kommer således att utmana den westfaliska principen om staters suveränitet (Linklater 1998:120).

2.4 Migration och staters suveränitet

Många forskare framhåller att vi befinner oss i globaliseringens era, men begreppet är också ifrågasatt. Statsvetaren David Held betvivlar både den inriktning som hävdar att vi lever i en integrerad global världsordning, och den omvända uppfattningen att globaliseringens utbredning är mycket begränsad och att nationalstatssystemet robust kvarstår. Klart är att vi lever i en värld som förändras på grund av globaliseringsprocesser (Held 1998:13) och att migration är ett av de tydligaste exemplen på detta.

Begreppet globalisering syftar inte på ett ökat samarbete mellan stater (internationalisering) utan är benämningen på ett fenomen där nationsgränserna blir mindre betydelsefulla och närmare samarbeten leder till ett globalt civilsamhälle.

Delanty menar att globaliseringen har försvagat nationalstaten överallt i världen under 1990-talet (2002:154).

Den ökade internationella migrationen är en del av globaliseringens konsekvenser och nationalstatens kanske främsta utmaning. Vissa har gått så långt

⁴ Detta görs bland annat genom visumtvång, transportörsansvar och väpnade gränspatruller.

att de hävdar att frågan om medborgarskapet idag lyfter de underliggande spänningar som finns i alla diskussioner om politiskt medlemskap och därför utgör kärnan i all nutida politisk filosofi (Abu-Laban, 2000: 515). Det är dock viktigt att komma ihåg att ekonomiska ojämlikheter förhindrar globaliseringens rörlighet att tillkomma alla.

Samtidigt som alla NGO:s som jobbar med flyktingfrågor vädjar om en bredare definition av flyktingstatusen, det vill säga den status som ger rätt till uppehållstillstånd, försöker nationalstaternas regeringar göra den allt mer restriktiv (Hassner 1998:275). Migrationen och de restriktiva bedömningarna leder till en ökande andel icke-medborgare. Nationalstatens suveränitet försätts i kris när migrationen inte kan kontrolleras fullt ut och dess legitimitet är i grunden hotad när identifikationer på sikt baseras allt mindre på nationalitet och allt mer på uppehållsort. ”The control of migration (...) is crucial to state sovereignty”, enligt Benhabib (2006;2).

De som ser realismens teorier som grund för internationella relationer skulle enkelt ha kunnat förutspå att nationalstaters samarbete kring internationell migration skulle gälla gemensam exkludering istället för en princip om delad börda. I realismens betoning av staters egenintresse finner vi den huvudsakliga förklaringen till varför staters suveränitet prioriteras högre än moraliska principer (Hassner, 1998:279).

I *Citizens and Aliens* (1998) för Carens en uttömmande diskussion om det moraliska försvaret för det exkluderande medlemskap som statssystemet praktiserar idag. Han drar slutsatsen att varken Rawls teori om rättvisa, Nozicks liberalism, eller någon utilitaristisk rättviseteori kan försvara gränsdragning och exkludering. Realismen blir den slutgiltiga förklaringen till exkluderingen. I det internationella systemets anarki är staternas främsta intresse att bevara sig själva vilket förklarar varför stater, trots att det inte är moraliskt försvarbart, utestänger människor från deras grundläggande rättigheter. Det ligger alltså i nationalstatens natur att avgränsa sig territoriellt och att exkludera icke-medborgare från välfärdsstatens privilegier (Soysal 1994:138).

Samhällssystem	Det Westfaliska statssystemet (Förr)	Globaliseringens tid (Nu)
Egenskaper		
Medlemskapets territorium	Nationalstaten	Nationalstaten
Identifikation	På nationell basis	På nationell basis och med andra grupper
Territorium och identifikation	Överensstämmar	Överensstämmar inte
Migration	Begränsad, upplevs ej som hot mot nationalstaten	Ökande, upplevs som hot mot nationalstaten
Mänskliga rättigheter	Finns som idé, ej implementerad internationellt	Reducerat till medborgarrättigheter
Icke-medborgares rättigheter	Inga	Mycket begränsade
Förverkligande av de mänskliga rättigheterna	Nationalstaten, i form av ett nationellt medborgarskap	Nationalstaten, endast gentemot sina medborgare
Institutioner för ansvarsutkrävande	Nationalstaten	Nationalstaten, i viss mån internationella organ

Tabell över problematiken

3 Mot ett inkluderande medborgarskap

3.1 Det önskvärda

Vilken värld är den önskvärda? Vi instämmer med de forskare som menar att Rawls teori om rättvisa även bör tillmätas internationell giltighet. Om alla betraktar samhället genom en okunnighetens slöja, ovetandes om sin position i detsamma, skulle det leda till största möjliga rättvisa. Eftersom alla måste godta de ojämlikheter som uppstår förutspådde Rawls att det skulle leda till ett samhälle utan diskriminering på grunder som man inte själv kan rå över. Rawls rättviseteori presenterades på nationell basis men tanken att applicera slöjan av okunnighet transnationellt har framförts av bland annat statsvetaren Joseph Carens (1995:234). Lika lite som man kan rå över sitt biologiska kön, sin sexualitet eller sin hudfärg kan man rå över vilket land man föds i. Människors grundläggande rättigheter bör därför inte vara kopplade till ett medborgarskap baserat på var man är född. Jefferson menar att rätten att till migration bör ses som en rättighet “which nature has given all men of departing from the country in which chance, not choice has placed them” (citerad i Benhabib, 2004;136). I detta resonemang menar vi också att det inte spelar någon roll av vilken anledning en person har tagit sig till ett annat land. Oavsett om en person kommer till ett nytt land för att söka skydd eller för att söka lyckan är de mänskliga rättigheterna till för alla människor och just därför borde staten även tillgodose icke-medborgare dessa rättigheter.

Det önskvärda är ett samhälle där politiken präglas av idén om allas lika värde. Ett samhälle där ingen exkluderas eller diskrimineras. Ett samhälle där de mänskliga rättigheterna inte är vision utan realitet. På sikt innebär detta en värld utan uppsatta och utestängande nationalstatsgränser. Till dess att detta blivit verklighet vore det önskvärt att staten kunde tillgodose sociala, politiska och civila rättigheter för alla människor som befinner sig inom dess gränser.

3.2 Idén om ett postnationellt medborgarskap

Vi har nu formulerat problemet som vi står inför och sagt något kort om vilken normativ utgångspunkt vi har. Innan vi kan börja närma oss en möjlig lösning på problemet måste vi skaffa oss en uppfattning om vilka förslag som tidigare formulerats. De teorier som presenteras här är knappast heltäckande i sina

konstruktiva ansatser, utan snarare normativa i sina idéer om ett utvidgat medborgarskapsbegrepp. Dessa idéer om medborgarskap har gemensamt att de överskrider nationalstatssystemets ramar och är mer inkluderande än det rådande. Begreppet postnationellt medborgarskap är inte namnet på en specifik medborgarskapsmodell utan är ett samlingsbegrepp för teorier som tar utgångspunkt i att nationalstaten inte längre är en lämplig grund för medborgarskap.

De tre teoretiker vi valt att fokusera på tar alla mer eller mindre avstamp i idéer som förts fram av olika kosmopolitiska tänkare. Tanken om kosmopolitismen som världens räddning är inte ny. Den är ett svar på hur vi ska förhålla oss till en förändrande kraft som tycks hejdlös. ”Kosmopoliter skulle försöka övertala oss att ge upp distinktionen mellan vän och ovän, inkludering och exkludering, för en diskurs som överskrider kulturen och livsvärden.” skriver Delanty (2002;223). Idén uppkom med de grekiska stadsstaternas fall under det makedoniska imperiet, och ordets första led är just det grekiska *kosmos*, värld. Det andra ledet är, noterar Ulla Gudmundson i DN Essä, intressant nog *polites*, medborgare och inte människa (26/5 2007). Kosmopolitismen handlar alltså om idén att vi alla är världsmedborgare. Det kosmopolitiska medborgarskapet överskrider nationalstatens gränser och ignorerar nationer och stater. Själva ordet *kosmopolitism* tycks vilja överbrygga den motsättning som är grunden till den här uppsatsen. Huruvida den lyckas med detta eller inte råder det delade meningar om. De tre postnationella teorierna vi valt presenteras här i korthet för att i nästa kapitel ligga till grund för en diskussion kring skapandet av ett system som kan inkludera alla människor i de mänskliga rättigheterna.

3.3 Seyla Benhabib och den kosmopolitiska federalismen

Seyla Benhabib är professor i statsvetenskap och filosofi på Yale University. Hon är en nutida filosof och demokratiforskare med fokus på frågor kring migration och kosmopolitism.

Benhabib argumenterar inte för ett system utan stater men inte heller för ett system med världsmedborgarskap. I boken *The rights of others* (2004) tar hon sin utgångspunkt i Kants teorier om en ”kosmopolitisk federalism”. Hon understryker betydelsen av avgränsade samhällen och behovet av demokratisk förankring, inte enbart i nationalstaten (s. 2-3). Benhabib menar att kosmopolitismen fokuserar för mycket på rättvis fördelning i världen men glömmer att behandla frågan om ett rättvist medlemskap. Hon förespråkar ett system med ”porösa gränser” för immigranter där flyktingar och asylsökande erkänns den moraliska rätten att kräva

”first admittance” (ung. tillträde), en förordning som förbjuder denaturalisering⁵ försvarar alla människors rätt till rättigheter (s. 3).

Benhabib eftersträvar en kosmopolitisk solidaritet där ett nät av universella rättigheter omfattar alla människor, just i egenskap av att vara människa. Moraliskt delar hon kosmopolitismens idéer, men menar samtidigt att kommunitarianismen lyfter fram viktiga politiska synpunkter kring demokratiskt självstyre och gränsers legitimitet. Med detta förespråkar hon nationalstaternas fortsatta existens.

Vilken typ av gränser tycker då Benhabib är moraliskt rättfärdigade? De villkor som stater sätter upp för att avgränsa samhället är enligt Benhabib enbart legitima om grunderna för ett nekande är sådana att man själv hade accepterat att nekas inträde i motsvarande land på samma grunder. Detta innebär att gränser som utestänger personer på grund av egenskaper som de själva inte kan välja, så som ras, kön, etnicitet, sexualitet, inte kan anses vara rättfärdigade. Däremot menar hon att man kan ställa upp vissa kriterier på specifika kvalifikationer på personer som söker medborgarskap (i bemärkelsen laglig status med rösträtt et cetera) (s. 139). Att genomgå ett språktest skulle kunna vara ett sådant kriterium.

Benhabibs strategi är att inkorporera kravet på medborgarskap i en universell regim av mänskliga rättigheter (s. 22). Hon menar att rätten till medlemskap moraliskt sett bör betraktas som en mänsklig rättighet men att det även bör vara en laglig rätt som införlivas i de nationella konstitutionerna genom medborgarskap och naturalisering (s. 73). Rätten till medlemskap bör dock tolkas mer generellt än det specifika medborgarskapet i ett visst land. De nationella villkoren för medborgarskap varierar med den demokratiska viljan i olika länder (s. 141). ”It is the people themselves who, through legislation and discursive will- and opinion-formation, must adopt policies and laws consonant with the cosmopolitan norms of universal hospitality” (s. 177). Den mänskliga rätten till medlemskap innebär således att det måste finnas möjlighet för alla som uppfyller vissa uppsatta krav att bli medborgare och inga förbud mot att personer födda utanför landet ska kunna bli medborgare får förekomma. I övrigt står det enligt Benhabib staterna fritt att avgöra vilka villkor de anser rimliga (s. 141). Att sätta upp globala riktlinjer och normer som tillåter lokala tolkningar är betydligt mer önskvärt än att anta att en global konsensus existerar (s. 109).

I slutändan kan man inte komma ifrån det faktum att de som exkluderas inte kommer att vara ibland dem som dikterar de exkluderande lagarna, men lagarna kan omförhandlas genom en ständigt pågående och flerskiktad demokratisk förankring (s. 117). Benhabib lägger stor tonvikt vid detta, som hon kallar ”democratic iteration” (ung. demokratisk upprepning). Hon talar om interaktionsprocesser mellan olika aktörer i komplexa och flerskiktade styrelseformer, det vill säga ett slags politisk och moralisk samhällsdialog (s. 213). Dialogen ska föras på flera olika plan; globalt, regionalt, nationellt och lokalt, för att formulera det kosmopolitiska medborgarskapet. Medborgarskapet är på så sätt ett oskrivet blad till dess att en upprepad demokratisk dialog formulerar

⁵ Berövandet av medborgarskapets rättigheter och privilegier

och ständigt omförhandlar dess natur. Den enda utgångspunkten för ett kosmopolitiskt medborgarskap är således lagen om gränsdragnings moraliska legitimitet som endast kan existera då den accepteras av alla människor och alltså i teorin även godkänns av den exkluderade parten. Det är i och med detta som Benhabib förutspår ett statssystem med porösa gränser.

Processen kan därmed inkludera även de exkluderade och ge demokratiskt inflytande även för icke-medborgare. På det globala planet menar Benhabib att denna dialog kan ge riktlinjer för global rättvisa som införlivas på nationellt plan (s. 113). Det är alltså i den upprepade demokratiska dialogen som den globala moralen formuleras och det kosmopolitiska medborgarskapet ständigt omförhandlas. Benhabib menar att denna demokratiska modell öppnar upp för såväl subnationella som transnationella modeller för medborgarskap (s. 217).

3.4 Gerard Delanty och den civila kosmopolitismen

Gerard Delanty är professor i sociologi och politisk filosofi på Sussex University i Storbritannien. Hans forskningsinriktning är medborgarskap och globalisering, främst med europeiskt fokus.

I boken *Medborgarskap i globaliseringens tid* (2002) framför Delanty kritik mot det han kallar ”kosmopolitismens falska löften”. De senaste årtiondenas globaliseringsprocesser har lett till nationalstaternas minskande suveränitet och detta, menar han, har öppnat upp för idén om ett kosmopolitiskt medborgarskap. Han menar att medborgarskap och nationalitet blir två allt mer åtskilda konstruktioner i takt med globaliseringen men samtidigt framhåller han att det är kapitalismen och inte medborgarskapet som är verkligt kosmopolitisk idag (s. 18). Delanty försöker istället utforska möjligheterna att förena kosmopolitismen med medborgarskapet i ett slags postnationellt medborgarskap.

Medborgarskap som institution har varit knutet till nationalstaten och på den globala arenan finns inte de institutioner eller den sociala kontext som medborgarskapet vilar på. I det internationella systemet är stater fortfarande huvudaktörer och vi är därmed ”låsta till nationalstaten som det enda medel som kan tämja kapitalismens och demokratins potentiellt destruktiva krafter” (s. 22). Genom transnationell gemenskap och den internationella rättens ökade betydelse utgörs den konstitutionella staten inte längre uteslutande av en nationalstat (s. 114). Detta innebär inte slutet på nationen eller på staten, utan slutet på nationalstaten (s. 156).

De mänskliga rättigheterna är enligt Delanty en de stora utmanarna för den nationella suveräniteten eftersom rättssystemet möjliggör ingripanden i andra stater, exempelvis i krigsförbrytardomstolar och vid interventioner. Han hör till den idétradition som inte ser de mänskliga rättigheterna som någon självklar naturrätt eftersom människotillhörigheten är kontextualiserad. Istället menar han att de mänskliga rättigheterna är ett konstruktivistiskt projekt som måste åstadkommas snarare än upptäckas (s. 135-136).

Delanty förespråkar en modell för civil kosmopolitism, en begränsad variant av kosmopolitismen, som han anser vara mer realistisk än de kosmopolitiska idéerna om ett globalt medborgarskap. Centralt för hans medborgarskapsbegrepp är att medborgarskapet inte längre kan lokaliseras till en nivå, utan måste omfatta flera nivåer; subnationell, nationell och transnationell. De nationella regeringarna ska alltså inte upphöra att finnas men däremot ge upp en viss del av sin suveränitet till de andra nivåerna.

I den civila kosmopolitismen betonas vikten av den offentliga sfären och behovet av att inrikta sig på kommunikation och byggandet av civila band. Det är i de avterritorialiserade kommunikationsformerna och i de kulturella mötena som Delanty menar att kopplingen till globaliseringen blir relevant.

Medborgarskapsbegreppet har, enligt Delanty, fragmenterats och omdefinierats och det finns inte längre någon enhetlig modell. Avgörande för att det kosmopolitiska projektet ska lyckas etablera en ny och bättre medborgarskapsmodell som kan väcka människors solidaritet och engagemang på nytt anser han vara att dess förespråkare inser vikten av en samhällsgemenskap. Utan en sådan menar han att nationalismen kommer att fortsätta att vinna anhängare genom att hävda idén om samhällsgemenskapen som sin egen (s. 219-220). Istället för att ignorera mångfalden av gemenskaper och förutsätta en moralisk och kulturell objektivitet måste den kosmopolitiska uppgiften vara att förena gemenskapen med globaliseringen så att denna förankras i en medborgerlig föreställning om nationen. (s. 223).

3.5 Rainer Bauböck och det transnationella medborgarskapet

Rainer Bauböck är professor i politisk teori vid European University Institute i Florence och arbetar även för IMISCOE, International Migration, Integration and Social Cohesion in Europe. Han har migration och medborgarskapet i centrum för sin forskning.

I boken *Transnational citizenship* (1994) argumenterar han för de mänskliga rättigheternas universalism, som han menar bör upphöjas till ett medborgarskap. I ett större perspektiv menar han att argumenten oundvikligen föregås av visionen om en värld med öppna gränser (s. 327). Bauböck argumenterar för att vi på ett meningsfullt sätt kan förstå de mänskliga rättigheterna som ”universaliserade” (universalized) medborgerliga rättigheter, utvidgade till en transnationell nivå. Det vill säga en generell rätt till samma privilegier som ett statsmedborgarskap, garanterad nivå som sträcker sig bortom nationalstaten.

Bauböcks argumentation är tredelad och den första delen ägnar han åt att visa att de mänskliga rättigheterna är historiskt, men inte kulturellt, relativa. Han menar att ståndpunkten att de mänskliga rättigheterna är kulturellt relativa förväxlar kontextens ursprung med dess validitet och att denna ståndpunkt

avfärdar själva idén att det finns rättigheter som är mänskliga (s. 241). Bauböck skulle alltså hävda att även om de mänskliga rättigheterna formulerades i en västerländsk kontext innebär inte det per automatik att de inte kan accepteras som giltiga bortanför kontexten. Istället menar han att de mänskliga rättigheterna är historiskt relativa och, kanske ännu viktigare, politiska. Det är detta drag som gör att förstärkandet av mänskliga rättigheter kräver ett samhälle där politiskt medlemskap föregår kulturellt, där det måste finnas en tolerans för pluralism och kulturell olikhet inom ramen för likabehandling av alla individer. Detta banar väg för att dessa rättigheter även kan omfatta icke-medlemmar av samhället (s. 243).

Rättigheter ska inte heller ses som naturliga, menar Bauböck, eftersom detta eliminerar kontexten i vilken rättigheter är meningsfulla. Istället kan man, moralteoretiskt sett, förstå mänskligheten som ett enda moraliskt samhälle, grundat i universella drag av mänsklig existens och universell kapacitet till interkulturell kommunikation. Men Bauböck menar att rättigheter skiljer sig från moraliska anspråk. Kulturers skiljaktigheter gör det svårt att finna sådana universella drag. Rätten till gästfrihet är emellertid ett sådant universellt drag som återfinns i de flesta kulturer och förmoderna samhällen. Men de mänskliga rättigheterna sträcker sig längre än så; exempelvis måste rättigheterna även vara lika för män och kvinnor. Dessa, bland andra, är drag som endast lagtextens universella språk kan uttrycka, och som endast statliga institutioner kan garantera. Precis som medborgerliga rättigheter kräver mänskliga rättigheter politiska institutioner, med skillnaden att dess validitet spänner bortom politiska gränser. Bauböcks slutsats här är att vi måste definiera en global kontext av validitet som inte är baserad på en universell kulturell förståelse (s. 240).

I den andra delen menar Bauböck att de mänskliga rättigheterna bör knytas till utvecklingen av ett liberalt demokratiskt medborgarskap eftersom det vore det mest meningsfulla sättet att institutionalisera och stärka de mänskliga rättigheterna i sig. Bauböck bemöter i denna del fiktiva motargument mot ett utvidgat medborgarskap. Liberaler skulle hävda att utökade rättigheter utmanar de mest grundläggande friheterna. Bauböck bemöter detta med att mänskliga rättigheter skiljer sig från medborgerliga och lösningen kan vara att upphöja de mänskliga rättigheterna till en kort hållen lista av rättigheter. Samtidigt medger han att ett sådant skydd av vissa rättigheter underminerar utvecklingen av sociala rättigheter, som ju många menar är den fortsatta utvecklingen av medborgarskapets privilegier, genom att fokusera på rättigheter som till stor del redan är uppnådda och ofta tryggt institutionaliserade åtminstone i demokratier i väst. (s. 243-244).

I detta resonemang, påpekar Bauböck, saknas en insikt, den att inte heller medborgerliga rättigheter idag är säkerställda. Ökad migration och stagnerande nivåer av naturalisering har lett till att en ökande procentandel av befolkningen är formellt exkluderade från medborgarskap. Evolutionen av rättigheter har alltså inte kunnat hålla jämn takt med den ökande mänskliga rörligheten (s. 245).

I den tredje och sista delen slår Bauböck fast att idag är de mänskliga rättigheterna grundstenen i den mest utvecklade formen av ett transnationellt medborgarskapskoncept. Bauböck sammanfattar sin idé i tre länkar mellan de mänskliga rättigheterna och medborgarskapet. För det första, medborgerliga

rättigheter grundar sig i en lista av mänskliga rättigheter som härstammar från en liberal demokratisk tradition, men dess validitet sträcker sig bortom den traditionen. Medborgerliga rättigheter bundna till varje samhällssystem (polity) kommer alltid att vara mer omfattande och specifika än en gemensam lista för alla samhällen. Men ”rättigheternas språk” är detsamma i båda fallen och med de rätta förutsättningarna kan de medborgerliga rättigheterna översättas till universella, mänskliga.

För det andra, rätten till medborgarskap måste vara en mänsklig rättighet. Bauböck förespråkar alltså rätten till ett mer substantiellt medborgarskap, baserat på permanent boende (s. 247).

För det tredje, de mänskliga rättigheterna kan förstås som en ”universaliserad” form av medborgarskap, som överskrider gränserna för nationalstatens medborgarskap. Detta kräver politiska institutioner som kan bevaka efterlevnaden av rättigheterna. För universella rättigheter kan dessa inte vara enbart desamma som för suveräna stater. Införlivandet av mänskliga rättigheter behöver uppenbarligen starkare instrument i form av internationell lag och ett internationellt rättsväsende. Idag står sådana transnationella institutioner att finna på kontinentnivå. Medlemmarna i det internationella samfundet är stater och inte kvinnor och män, men om stater misslyckas att skydda individers mänskliga rättigheter kan det internationella samfundets institutioner ta direkt ansvar för deras öde (s. 247).

Den förstärkning av de mänskliga rättigheterna som Bauböck argumenterar för ska inte ses som ett steg mot ett globalt medborgarskap utan som en förfrågan om ett ”polity of polities” (ung. ett samhälle av samhällen) som garanterar ett substitut för politiskt medlemskap för dem som blivit berövade alla sina rättigheter som medborgare av en stat (s. 248).

På längre sikt ser Bauböck ett behov av specifika grupprättigheter för immigranter och här snuddar han även vid det som är hans transnationella medborgarskaps begränsningar. Till vilken gräns kan nationalstaten öka sitt medlemsantal? Gränserna bör öppnas så långt som bibehållandet av ett substantiellt medborgarskap tillåter, blir Bauböcks något dunkla svar (s. 331).

4 Det inkluderande samhällskontraktet

4.1 Analys och diskussion

De teorier som vi nu har presenterat för fram tankar och idéer om hur ett nytt, postnationellt, medborgarskap skulle kunna se ut. Idéerna svarar på de utmaningar som medborgarskapet står inför idag och bär hopp om ett mer rättvist samhälle. Vad säger denna forskning? Presenterar den en lösning på vårt problem?

I detta avsnitt knyter vi samman teorierna, lyfter fram dess starka sidor och belyser de delar som vi anser behöver utvecklas. Detta gör vi med utgångspunkt i några av kategorierna i vår tabell över problematiken och presenterar våra egna idéer.

4.1.1 Medborgarskapets territorium

Ett gemensamt drag i analyserna är att idén om ett mer inkluderande medborgarskap kan förverkligas genom ett flerskiktat samhällssystem. Delanty är kanske den som är tydligast i sitt förslag om en subnationell, nationell och en transnationell nivå. Lite oförtjänt framför Delanty idén som sin egen trots att den inte är ny inom medborgarskapsforskningen.

Benhabib menar att modeller för subnationellt och transnationellt medborgarskap öppnas upp genom den demokratiska process som hon anser bör formulera det kosmopolitiska medborgarskapet. Denna process innebär en upprepad demokratisk dialog som ska föras på olika plan; globalt, regionalt, nationellt och lokalt.

Bauböck betonar i sin analys att ett utvidgande av de mänskliga rättigheterna till en transnationell nivå inte ska utesluta ett mer substantiellt medborgarskap i det samhälle där en person är bosatt. Således menar alla tre att medborgarskapet inte bör lokaliseras enbart till en nivå.

Vi ser tanken om ett flerskiktat samhällssystem som både meningsfullt och realistisk. Ett globalt medborgarskap kan inte fullt ut ersätta det medborgarskap som finns idag. En världsstat skulle visserligen överbrygga motsättningen som ligger till grund för denna uppsats men man kan ifrågasätta om det skulle vara ett önskvärt mål, med avseende på de andra konsekvenser ett sådant system skulle föra med sig. Därtill framstår detta projekt inte särskilt realistiskt. Det flerskiktade samhällssystemet blir här ett mer genomförbart alternativ. Benhabibs invändning

att den demokratiska legitimiteten kräver ett visst självstyre i mindre samhällen gör det också mer önskvärt.

4.1.2 Identifikation

Delanty betonar samhällsgemenskapen som en oundgänglig grund i ett medborgarskap. Om man inte tar denna i beaktning i en medborgarskapsmodell menar han att man bäddar för ökad främlingsfientlighet. Vi delar snarare uppfattningen att främlingsfientlighet inte alls behöver ses som en trolig följd av ökad invandring. Kanske är det tvärtom denna som lägger grunden för en ökad förståelse och respekt mellan människor (Vestin 2005:224).

Samtidigt som Delanty framhåller vikten av en samhällsgemenskap och menar att ett världsomspännande medborgarskap saknar denna grund, skriver han också att ”det verkligt universella är emellertid engagemanget för de mänskliga rättigheterna som någonting att uppnå”.

Samma påstående skulle Bauböck kunna använda i sitt resonemang om mänskligheten som ett moraliskt samhälle, grundat i universella drag av mänsklig existens. Vi tror att en sådan världsomspännande moral kan vara tillräcklig som gemenskap på en global nivå i ett flerskiktat medborgarskap.

Vi ser det som sannolikt att en åtskillnad av ”Vi” och ”De andra” kommer att leva kvar i viss utsträckning, men om ”Vi” tidigare har definierats med nationalstaten som grund finns det idag kanske andra mer betydande grunder för gemenskap. Idén om det globala civilsamhället är ett exempel på att människor i allt mindre utsträckning identifierar sig med en nationalitet och i allt större utsträckning med andra, gränsöverskridande, grupper. Just detta tror vi möjliggör en form av medlemskap som inte är knuten till nationalstaten.

Den globala identifikationen kommer rimligtvis inte vara den enda utan vi ser även en fortsatt identitet kopplad till det nära samhälle man lever i. Men inte heller denna måste nödvändigtvis vara baserad på nationalitet. Det kan istället gälla gemenskap med andra invånare i samma stad, att man tillhör samma subkultur, eller går till samma moské. Medborgare och icke-medborgare väljer dessa identiteter på lika villkor. Varierade identiteter behöver därför inte äventyra ett nytt samhällssystem.

4.1.3 Mänskliga rättigheter

De mänskliga rättigheterna behandlas i alla de tre medborgarskapsmodellerna. Bauböck och Benhabib ser de mänskliga rättigheterna som grund för ett medborgarskap som kan gälla bortom det nationella.

Benhabib argumenterar för att en mänsklig rätt till medlemskap ska införlivas i nationell lag medan Bauböck ser de mänskliga rättigheterna som ett möjligt substitut för det nationella medborgarskapet för dem som fråntagits dess

privilegier. I sitt förslag att upphöja de mänskliga rättigheterna till ett transnationellt medborgarskap är Bauböck den som för resonemanget längst. Detta gör han som ett sätt att stärka dessa rättigheter i sin helhet, men även i vårt försök att konstruera ett medborgarskap som inkluderar de exkluderade är upphöjandet av mänskliga rättigheter en central del. Vi vill föreslå att de mänskliga rättigheterna utgör ett världsomspännande, grundläggande medborgarskap.

Det är viktigt att här konstatera att några artiklar i FN:s deklaration, så som de om frihet och social trygghet, aldrig kan garanteras icke-medborgare om de måste leva ett liv i rädsla för att upptäckas och utvisas, så som irreguljära gör. Detta leder alltså oundvikligen till slutsatsen att så länge de mänskliga rättigheterna står i symbios med nationalstatssystemet kommer de förra att vara hotade.

4.1.4 Icke-medborgares rättigheter

Ingen av de tre teoretiska medborgarskapsmodellerna går på djupet i analysen av irreguljära icke-medborgares specifika situation. Delanty diskuterar främst de utmaningar som nationalstaten och medborgarskapet står inför i och med globaliseringen. Benhabib behandlar medborgarskapets exkludering men hennes fokus ligger på icke-medborgare som har laglig rätt att vistas i landet. Bara vid något tillfälle nämner hon de irreguljära icke-medborgarna. Bauböck gör ingen distinktion mellan grupperna även om han identifierar vissa grupper som speciellt rättslösa.

Vi menar att denna grupps specifika situation har förbisetts i de tre förslagen, även om författarna nämner den. Att de överhuvudtaget identifierar den är dock mer än vad stora delar av den övriga medborgarskapsforskningen gjort. Det är genom att sätta även de irreguljära icke-medborgares problematik i fokus, i problemformuleringen såväl som i den konstruktiva ansatsen som vi menar att det går att nå alternativa lösningar som omfattar även denna grupp.

Trots att vi, genom valet att låta nationalstaten utgöra en grund för medborgarskap, inte kommer att kunna garantera irreguljära icke-medborgare rätten till frihet och trygghet är vårt förslag ändå meningsfullt. De mänskliga rättigheterna som grundkonstruktion i ett flerskiktat medborgarskap kan ge alla människor en juridisk status som innebär att har rätt till ett rättssystem, utbildning, och andra fundamentala rättigheter där de bor.

Någon typ av begränsat politiskt deltagande är möjligtvis acceptabelt i vår modell. Rösträtten och rätten att ställa upp i nationella val är rättigheter som anses oskiljaktiga från det nationella medborgarskapet

De gränsöverskridande dialogerna i olika forum och på olika nivåer som Benhabib förespråkar kan dock, även om de kanske bör ses mer som en vision än ett konkret förslag, hjälpa oss att göra den offentliga debatten mer tillgänglig för icke-medborgare. Att även irreguljära icke-medborgare skulle kunna välkomnas i den politiska debatten är inte orealistiskt. Det har ”papperslösa-gruppen” i Stockholm bevisat då de framträtt i riksdagen för att berätta om sin situation och

kräva regularisering. Att låta icke-medborgare komma till tals skulle inte bara vara ett sätt för dessa att delta i den demokratiska processen. Synliggörandet av den svåra situation man lever i som rättslös skulle dessutom kunna ge allmänheten insikt om vikten av alla människors rätt till rättigheter.

4.1.5 Migration

Vi har tidigare konstaterat att migration är en av globaliseringens mest påtagliga följder. Bilden av den starkt ökande migrationen bör dock ställas mot den aktuella statistiken.

Under perioden 1996-2005 invandrade i genomsnitt 55 800 personer per år till Sverige, 7 600 av dem var flyktingar. De övriga var återvändande svenskar, personer som kom hit som anhöriga (3 900 var anhöriga till flyktingar) och personer som kom hit för att studera eller jobba (främst européer). Under samma period utvandrade 35 500 personer per år från Sverige. Migrationen till och från Sverige har under de senaste 50 åren ökat i ungefär samma takt. Av dem som lämnade Sverige varje år var i snitt 21 000 svenskar. Det är alltså fler än antalet flyktingar som kom hit (Vestin, 2006;24-25).

Kanske tänker en kritisk läsare att vårt mer inkluderande system öppnar upp för en massinvandring av människor som vill ta del av ett välfärdssystem som är mer omfattande än det i hemlandet. Men på samma sätt som bilden av en ökad migration är överdriven är spådomen att ett utökat rättighetssystem skulle leda till en "massinvandring" förmodligen överdriven.

Vi måste återigen komma ihåg att den grundläggande juridiska statusen som alla människor har inte innebär alla människors rätt till uppehållstillstånd. Med det ständigt överhängande hotet om utvisning som följer irreguljäritet är en folkström inte en trolig förutsägelse.

Vi har redan i problembeskrivningen visat att det inom den traditionella politiska filosofin inte finns något sätt att moraliskt rättfärdiga exkluderande gränser. Benhabib gör ett tappert försök när hon försöker hitta en moralisk regel som kan ligga till grund för ett system med porösa gränser. Moralen i hennes förslag är att grunderna för exkluderingen skapas i en överenskommelse mellan samtliga parter.

Bauböck kritiserar Benhabib för att inte ta ställning till möjligheten till öppna gränser. Hon klargör inte om idén om porösa gränser är ett resultat av hennes principiella grunder eller om den är en begränsning som gjorts på grund av icke idealiska förhållanden (Bauböck 2007:400).

Trots Benhabibs försök står vi fast vid övertygelsen att inga moraliska påståenden kan försvara ett system med utestängande gränser. Istället för hymla med detta är vi tydliga med denna brist och att den beror på de icke-idealiska förhållandena vi har att rätta oss efter.

4.1.6 Förverkligande av de mänskliga rättigheterna

Idén om en uppdelning av medborgarskapet i flera nivåer har vi redan behandlat, men hur detta i praktiken kan se ut är ännu oklart. Delanty menar att hans flerskiktade modell för en invandrare skulle kunna innebära att det europeiska medborgarskapet garanterar honom eller henne medborgerliga rättigheter, samtidigt som den subnationella nivån skulle ha ansvar för att inkludera personen på ett mer konkret sätt (2002;196). Detta förslag svarar på hur Delanty teoretiskt sett fördelar ansvar mellan olika nivåer, men många frågor lämnas obesvarade vad gäller på vilken nivå privilegierna ska ges.

Kan Ali, som idag nekas vård i Sverige, i ett sådant system söka hjälp för sin njursjukdom i ett särskilt europeiskt sjukvårdssystem, eller är det endast lagstiftningen om privilegierna som är transnationell?

I medborgarskapsmodellerna urskiljer vi två inriktningar. Den ena ser de mänskliga rättigheterna som en ram som ställer upp de rättigheter som alla ska åtnjuta men som ska implementeras på andra, lägre samhällsnivåer. Alternativet är ett internationellt system som ska se till att de uppställda rättigheterna förverkligas.

Ett konstruktivt förslag måste tydligare definiera vilken nivå som ska ansvara för att de mänskliga rättigheterna kommer alla människor till godo. Vi föreslår att detta ansvar fortsatt ska ligga på nationell nivå. Det nya i förslaget är att en stat ska ha ansvar för alla människor som är bosatta där, oavsett om de har medborgarskap eller inte. De mänskliga rättigheterna som ett grundläggande medborgarskap skulle utgöra den nivå som garanterar icke-medborgare dessa rättigheter. På så sätt kan en person som Ali, med hänvisning till de mänskliga rättigheterna, alltid ha rätt att kräva läkarvård trots att han saknar medborgarskap och vistas i landet irreguljärt.

De ekonomiska konsekvenserna för detta mer inkluderande medborgarskap skulle enligt aktuella beräkningar, inte vara särskilt stora för Sverige. Om det å andra sidan skulle leda till en stor omförflyttning av människor, skulle en lösning kunna vara någon typ av kompensationsystem, i FN:s regi. Detta skulle kunna trygga att stater som får en relativt stor andel icke-medborgare, kan kompenseras ekonomiskt för detta.

4.1.7 Institutioner för ansvarsutkrävande

Delanty slår fast att det idag inte finns några internationella institutioner på vilket ett globalt medborgarskap kan vila. I avsaknaden av rättsliga globala institutioner förflyttas därmed ansvaret för de mänskliga rättigheterna från lagen till politiken. Frågan om rättigheterna även ska omfatta icke-medborgare utelämnas alltså till staternas och det demokratiska självstyrets välvilja.

De mänskliga rättigheterna säger sig redan idag omfatta alla människor, men som vi i denna uppsats visat finns det en ovilja hos stater att tillgodose icke-medborgare dessa. Bauböck menar att det krävs starkare instrument för att bevaka

efterlevnaden av de mänskliga rättigheterna. Dessa institutioner ska utgöra ett ”polity of polities”, i form av ett internationellt rättsväsende som kan skydda individer när stater kränker deras mänskliga rättigheter.

För att idén om universella rättigheter inte ska stanna vid att vara en vision måste det finnas ett internationellt system för någon form av ansvarsutkrävande. Sådana finns idag på kontinentnivå, exempelvis i EU och FN, men med ytterst begränsad möjlighet för individer att kräva sin rätt.

I det internationella system för ansvarsutkrävande som vi förespråkar ska man som enskild individ kunna ställa staten till svars om denna kränkt ens mänskliga rättigheter.

I ett system för ansvarsutkrävande måste det också tas i beaktande att alla länder idag inte har möjlighet att erbjuda sina medborgare fulltäckande mänskliga rättigheter. Det gäller exempelvis i länder med svag ekonomi som inte har kunnat bygga skolor som kan ta emot landets alla barn. Tills utvecklingsnivån mellan länder har blivit mer jämn är det rimliga kravet att ställa att alla stater inte får exkludera någon som är bosatt i landet från de mänskliga rättigheter som de som är medborgare i landet har tillgång till.

En institution där individer kan ställa stater till svars för brott mot de mänskliga rättigheterna innebär onekligen en utmaning av nationalstatens suveränitet. Det kan tyckas motsägelsefullt att vi härleder själva orsaken till motsättningen mellan mänskliga och medborgerliga rättigheter till realismens tonvikt på staters självbevaringsdrift samtidigt som vårt förslag kräver att stater gör avkall på sin rätt till exkluderande medlemskap.

Redan idag stadgar dock artikel 28 att ”var och en har rätt till ett socialt och internationellt system där de rättigheter och friheter som behandlas i denna [FN:s] förklaring till fulla kan förverkligas”. Det internationella samfundet är alltså inte främmande för ett överstatligt system som garanterar alla mänskliga rättigheter.

Så länge som staters ledare använder sig av en diskurs kring deklARATIONEN som okränkbar och de mänskliga rättigheterna anses vara universella måste det också finnas politiskt utrymme för upprätthållandet av denna överenskommelse.

4.2 Sammanfattning av vårt förslag

”Ett konstruktivt förslag är ett försök att bringa det befintliga närmare det önskvärda” (Fernández, 2005;44).

Att skapa ett mer inkluderande medborgarskap måste innebära upprättandet av ett nytt samhällskontrakt. I ett system med två nivåer av medborgarskap kan samhällskontraktets garanti om statligt skydd utvidgas till att omfatta de som tidigare exkluderats.

Med de mänskliga rättigheterna som grund ges alla människor en juridisk status som innebär att de har rätt till ett rättssystem, utbildning, och andra fundamentala rättigheter För att en sådan juridisk status ska omfatta alla

människor krävs en starkare jurisdiktion kring de mänskliga rättigheterna. Bestämmelser kring detta kan inte implementeras endast genom nationella politiska beslut utan kräver den internationella lagstiftningens språk.

Vårt förslag innebär att alla stater har en skyldighet att garantera de mänskliga rättigheterna, inte bara för sina medborgare utan för alla människor som lever i staten. Rättigheterna ska i praktiken garanteras på nationell basis och inte i någon typ av globalt system. Det mer omfattande rättighets- och skyldighetssystemet kommer fortfarande att finnas inom nationalstaten, exklusivt för dess medborgare. Det nationella medborgarskapet kommer alltså att finnas kvar som en lägre nivå i vårt tvåskiktade samhällskontrakt, men enbart för nationalstatens medborgare.

Ali och Lina kommer alltså i vår modell fortfarande sakna vissa medborgerliga rättigheter, såsom rätten att rösta eller ställa upp i politiska val. Eftersom de inte är en del i den nationella nivån av samhällskontraktet har de inte samma skyldigheter som medborgarna, men på samma gång kan de inte kräva mer omfattande rättigheter, exempelvis statliga subventioner, så som barnbidrag. Med det grundläggande medborgarskapet som de mänskliga rättigheterna utgör, kommer Ali däremot att få den vård han behöver för sin njursjukdom och Lina kommer, som vilket annat barn som helst, ha rätt att gå i skolan.

Om en individ exkluderas från de mänskliga rättigheter som medborgarna i landet har tillgång till måste han eller hon kunna vända sig till en överordnad institution för att ställa staten till svars och kräva likabehandling.

I det konstruktiva förslag vi presenterar utgör alltså de mänskliga rättigheterna ett grundläggande medborgarskap för alla människor, oavsett i vilken stat de är medborgare. För de människor som lever som icke-medborgare fungerar det som ett komplement till det mer substantiella nationella medborgarskapet.

Samhällssystem	Det Westfaliska statssystemet (Förr)	Globaliseringens tid (Nu)	Det inkluderande samhällskontraktet (Förslag)
Egenskaper			
Medlemskapets territorium	Nationalstaten	Nationalstaten	Tvåskiktat
Identifikation	På nationell basis	På nationell basis och med andra grupper	På nationell och global basis
Territorium och identifikation	Överensstämmer	Överensstämmer inte	Överensstämmer
Migration	Begränsad, upplevs ej som hot mot nationalstaten	Ökande, upplevs som hot mot nationalstaten	Osäkert, nationalstater gör avkall på viss suveränitet
Mänskliga rättigheter	Finns som idé, men ej implementerad internationellt	Reducerat till medborgarrättigheter	Utgör grunden i ett inkluderande samhällskontrakt

Icke-medborgares rättigheter	Inga	Mycket begränsade	Mänskliga rättigheter
Förverkligande av de mänskliga rättigheterna	Nationalstaten, i form av ett nationellt medborgarskap	Nationalstaten, endast gentemot sina medborgare	Nationalstaten, för alla som lever där
Institutioner för ansvarsutkrävande	Nationalstaten	Nationalstaten, i viss mån internationella organ	Institution för ansvarsutkrävande, överordnad staten

Tabell över problematik och sammanfattning av vårt förslag

Svaret på frågan ”Kan vi skapa ett inkluderande medborgarskap som garanterar alla mänskliga rättigheter?”, är nej. Vårt förslag erbjuder en lösning på en stor del av den problematik icke-medborgare möter i avsaknaden av mänskliga rättigheter. Trots det inkluderande samhällskontraktet brister vår modell i det att irreguljära icke-medborgare inte kan garanteras vissa av de mänskliga rättigheterna som idag ingår i FN:s deklaration, så som de till frihet och social trygghet. En person som lever irreguljärt kommer med vårt förslag få en drägligare tillvaro men ändå leva ett begränsat liv i rädsla för att upptäckas och utvisas.

Efter att ha läst på om icke-medborgares situation och studerat ett stort antal medborgarskapsteorier, varav några mer djupgående, tvingas vi erkänna att trots att vi gör något utöver det andra forskare gjort då vi presenterar ett förslag som inkluderar alla människor är detta inte på något sätt fullständig. Vårt förslag är bara ett första steg på vägen i säkerställandet av allas rätt till mänskliga rättigheter.

Med detta medgivande uppmuntrar vi till vidare forskning och hoppas att vårt bidrag kan utgöra en grund för denna. Det står klart att i tider där globalisering och krav på inkludering förändrar förutsättningarna för medborgarskap och nationalstaten måste vi vara beredda att föreställa oss andra former medlemskap. För att ett sådant ska omfatta alla på lika villkor anser vi att en värld med öppna gränser är den enda lösningen.

5 Referenser

Abu-Laban, Yasmeeen 2000, *Reconstructing an inclusive citizenship for a new millennium: globalization, migration and difference*, International Politics vol. 37, s. 509-526

Amnesty International 2007, *Exiled and suffering; Palestinian refugees in Lebanon*,
<http://www.migrationsverket.se/include/lifos/dokument/www/07112061.pdf>

Bauböck, Rainer 1994, *Transnational Citizenship, Membership and Rights in International Migration*. Storbritannien : Edward Elgar Publishing

Bauböck, Rainer 2007, *The Rights of Others and the Boundaries of Democracy*, European Journal of Political Theory, Sage publications

Benhabib, Seyla 2004, *The rights of Others- Aliens, Residents and Citizens*. Storbritannien: Cambridge University Press. Omtryck 2005, Cambridge.

Carens, Joseph, *Aliens and Citizens, the case for open borders*, i Beiner, Ronald ed. 1995, *Theorizing Citizenship*. USA: State university of New York Press.

Delanty, Gerard 2002, *Medborgarskap i globaliseringens tid*, Lund: Studentlitteratur.

The Economist, 1/12 2007 *It's tough to live in limbo; Statelessness* Vol. 385, s. 76
<http://proquest.umi.com.ludwig.lub.lu.se/pqdlink?did=1391263451&Fmt=7&clientId=53681&RQT=309&VName=PQD>

Esaiasson, Peter- Gilljam, Mikael- Oscarsson, Henrik- Wägnerud, Lena, 2007. *Metodpraktikan, konsten att studera samhällen, individ och marknad*. Tredje upplagan. Stockholm: Nordsteds juridik.

Fernández, Christian 2005, *Medborgarskap efter nationalstaten - ett konstruktivt förslag*. Göteborg: Lunds universitet

Förenta Nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, se bilaga.
http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?module_instance=7

Gudmundson, Ulla. *Européer utan gränser*, i DN Essä 26 maj 2007.

- Hassner, Pierre, Refugees: *A special case for cosmopolitan citizenship*, i Archibugi, Daniele- Held, David- Köhler, Martin 1998. *Re-imagining political community, studies in cosmopolitan democracy*. Storbritannien: Polity Press.
- Held, David, *Democracy and globalization* i Archibugi, Daniele- Held, David- Köhler, Martin 1998. *Re-imagining political community, studies in cosmopolitan democracy*. Storbritannien: Polity Press
- Hobden, Stephen och Wyn Jones, Richard 2005. 'Marxist theories of international relations', i John Baylis och Steve Smith (red), *The Globalization of World Politics*, 3:e utgåvan, Oxford: Oxford University Press.
- Hunt, Paul 2007, Implementation of General Assembly Resolution 60/251 of 15 march 2006 entitled "Human rights council". Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health. [Http://www.manskligarattigheter.gov.se](http://www.manskligarattigheter.gov.se)
- Ignatieff, Michael 2001. *Human rights, as politics and idolatry*, Princeton University Press. Tryck: USA.
- Khosravi, Shahram 2006, *Territorialiserad mänsklighet: irreguljära immigranter och det nakna livet*, Statens Offentliga Utredningar, SOU 2006:37
- Linklater, Andrew. *Citizenship and sovereignty in the post-westphalian European state*, i Archibugi, Daniele- Held, David- Köhler, Martin 1998. *Re-imagining political community, studies in cosmopolitan democracy*. Storbritannien: Polity Press
- Lundqvist, Lennart 1993, *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur
- Mänskliga rättigheter i Libanon 2005*, Rapport från regeringskansliet.
- Namli, Elena i Gunner och Namli 2005, *Allas värde och lika rätt, perspektiv på mänskliga rättigheter*. Studentlitteratur, Lund
- Noll, Gregor, folkrättsexpert, e-postkorrespondens.
- Soysal, Yasemin Nuhoglu, 1994. *Limits of citizenship- migrants and postnational membership in Europe*. USA: Chicago University Press.
- Vestin, Sanna 2006, *Flyktingfällan*. Stockholm: Ordfront

6 Bilaga

FN:S ALLMÄNNA FÖRKLARING OM DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA⁶:

Eftersom erkännandet av det inneboende värdet hos alla som tillhör människosläktet och av deras lika och obestridliga rättigheter är grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen,

Eftersom ringaktning och förakt för de mänskliga rättigheterna har lett till barbariska gärningar som har upprört mänsklighetens samvete, och då skapandet av en värld där människorna åtnjuter yttrandefrihet, trosfrihet och frihet från fruktan och nöd har tillkännagivits som folkens högsta strävan,

Eftersom det är väsentligt för att människorna inte som en sista utväg skall tvingas att tillgripa uppror mot tyranni och förtryck att de mänskliga rättigheterna skyddas genom rättsstatens principer,

Eftersom det är väsentligt att främja utvecklingen av vänskapliga förbindelser mellan nationerna,

Eftersom Förenta nationernas folk i stadgan åter har bekräftat sin tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna, den enskilda människans värdighet och värde samt mäns och kvinnors lika rättigheter och har beslutat att främja sociala framsteg och bättre levnadsvillkor under större frihet,

Eftersom medlemsstaterna har åtagit sig att i samverkan med Förenta nationerna säkerställa en allmän och faktisk respekt för och efterlevnad av de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna,

Eftersom en gemensam uppfattning om innebörden av dessa rättigheter och friheter är av största betydelse för att uppfylla detta åtagande,

tillkännager generalförsamlingen denna allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna som en gemensam norm för alla folk och nationer i syfte att alla människor och samhällsorgan med denna förklaring i ständigt åtanke skall sträva efter att genom undervisning och utbildning främja respekten för dessa rättigheter och friheter samt genom progressiva åtgärder, både nationellt och internationellt, se till att de erkänns och tillämpas allmänt och

⁶ Förenta Nationernas generalförsamling antog och kungjorde den 10 december 1948 denna allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Omedelbart efter denna historiska händelse uppmanade generalförsamlingen alla medlemsstater att offentliggöra förklaringens text och att "göra den spridd, känd, läst och förstådd framför allt i skolor och andra undervisningsinstitutioner utan hänsyn till olika länders eller regioners politiska förhållanden".

effektivt både bland folken i medlemsstaterna och bland folken i områden som står under deras jurisdiktion.

Artikel 1

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap.

Artikel 2

Var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt. Ingen åtskillnad får heller göras på grund av den politiska, rättsliga eller internationella status som råder i det land eller det område som en person tillhör, vare sig detta land eller område är oberoende, står under förvaltarskap, är icke-självstyrande eller är underkastat någon annan begränsning av sin suveränitet.

Artikel 3

Var och en har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Artikel 4

Ingen får hållas i slaveri eller trälldom; slaveri och slavhandel i alla dess former skall vara förbjudna.

Artikel 5

Ingen får utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Artikel 6

Var och en har rätt att överallt erkännas som en person i lagens mening.

Artikel 7

Alla är lika inför lagen och är berättigade till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag. Alla är berättigade till samma skydd mot alla former av diskriminering som strider mot denna förklaring och mot varje anstiftan till sådan diskriminering.

Artikel 8

Var och en har rätt till verksam hjälp från sitt lands nationella domstolar mot handlingar som kränker hans eller hennes grundläggande rättigheter enligt lag eller författning.

Artikel 9

Ingen får godtyckligt anhållas, hållas fängslad eller landsförvisas.

Artikel 10

Var och en är på samma villkor berättigad till en rättvis och offentlig förhandling vid en oberoende och opartisk domstol vid prövningen av hans eller hennes rättigheter och skyldigheter och av varje anklagelse om brott mot honom eller henne.

Artikel 11

1. Var och en som är anklagad för brott har rätt att betraktas som oskyldig till dess att hans eller hennes skuld lagligen har fastställts vid en offentlig rättegång, där personen åtnjuter alla

rättssäkerhetsgarantier som behövs för hans eller hennes försvar.

2. Ingen får fällas till ansvar för en gärning eller underlåtenhet som inte utgjorde ett brott enligt nationell eller internationell lag vid den tidpunkt då den begicks. Det får inte heller utmätas strängare straff än vad som var tillämpligt vid den tidpunkt brottet begicks.

Artikel 12

Ingen får utsättas för godtyckligt ingripande i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens och inte heller för angrepp på sin heder eller sitt anseende. Var och en har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden och angrepp.

Artikel 13

1. Var och en har rätt att fritt förflytta sig och välja bostadsort inom varje stats gränser.

2. Var och en har rätt att lämna varje land, även sitt eget, och att återvända till sitt land.

Artikel 14

1. Var och en har rätt att i andra länder söka och åtnjuta asyl från förföljelse.

2. Denna rätt får inte åberopas vid rättsliga åtgärder som genuint grundas på icke-politiska brott eller på gärningar som strider mot Förenta nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 15

1. Var och en har rätt till en nationalitet.

2. Ingen får godtyckligt fräntas sin nationalitet eller nekas rätten att ändra nationalitet.

Artikel 16

1. Fullvuxna män och kvinnor har rätt att utan någon inskränkning med avseende på ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. Män och kvinnor skall ha samma rättigheter i fråga om äktenskaps ingående, under äktenskapet och vid dess upplösning.

2. Äktenskap får endast ingås med de blivande makarnas fria och fulla samtycke.

3. Familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och har rätt till samhällets och statens skydd.

Artikel 17

1. Var och en har rätt att äga egendom, både enskilt och tillsammans med andra.

2. Ingen får godtyckligt fräntas sin egendom.

Artikel 18

Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion och trosuppfattning och att, ensam eller i gemenskap med andra, offentligen eller enskilt, utöva sin religion eller trosuppfattning genom undervisning, andaktsutövning, gudstjänst och religiösa sedvänjor.

Artikel 19

Var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att utan

ingripande hysa åsikter samt söka, ta emot och sprida information och idéer med hjälp av alla uttrycksmedel och oberoende av gränser.

Artikel 20

1. Var och en har rätt till frihet i fråga om fredliga möten och sammanslutningar.
2. Ingen får tvingas att tillhöra en sammanslutning.

Artikel 21

1. Var och en har rätt att delta i sitt lands styre, direkt eller genom fritt valda ombud.
2. Var och en har rätt till lika tillträde till offentlig tjänst i sitt land.
3. Folkets vilja skall utgöra grundvalen för statsmakternas myndighet. Folkviljan skall uttryckas i periodiska och verkliga val, som skall genomföras med tillämpning av allmän och lika rösträtt och hemlig röstning eller ett likvärdigt fritt röstförfarande.

Artikel 22

Var och en har, i egenskap av samhällsmedlem, rätt till social trygghet, och är berättigad till att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som krävs för hävdandet av hans eller hennes människovärde och utvecklingen av hans eller hennes personlighet, förverkligas genom nationella åtgärder och mellanfolkligt samarbete i enlighet med varje stats organisation och resurser.

Artikel 23

1. Var och en har rätt till arbete, fritt val av sysselsättning, rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden samt till skydd mot arbetslöshet.
2. Var och en har utan diskriminering rätt till lika lön för lika arbete.
3. Var och en som arbetar har rätt till en rättvis och tillfredsställande ersättning som ger honom eller henne och hans eller hennes familj en människovärdig tillvaro och som vid behov kan kompletteras med andra medel för socialt skydd.
4. Var och en har rätt att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att värna sina intressen.

Artikel 24

Var och en har rätt till vila och fritid, innefattande skälig begränsning av arbetstiden samt regelbunden betald ledighet.

Artikel 25

1. Var och en har rätt till en levnadsstandard tillräcklig för den egna och familjens hälsa och välbefinnande, inklusive mat, kläder, bostad, hälsovård och nödvändiga sociala tjänster samt rätt till trygghet i händelse av arbetslöshet, sjukdom, invaliditet, makas eller makes död, ålderdom eller annan förlust av försörjning under omständigheter utanför hans eller hennes kontroll.
2. Mödrar och barn är berättigade till särskild omvårdnad och hjälp. Alla barn skall åtnjuta samma sociala skydd, vare sig de är födda inom eller utom äktenskapet.

Artikel 26

1. Var och en har rätt till utbildning. Utbildningen skall vara kostnadsfri, åtminstone på de elementära och grundläggande stadierna. Den elementära utbildningen skall vara obligatorisk. Yrkesutbildning och teknisk utbildning skall vara tillgänglig för alla. Den högre utbildningen skall vara öppen för alla med hänsyn till deras förmåga.

2. Utbildningen skall syfta till att utveckla personligheten till fullo och till att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Utbildningen skall också främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer, rasgrupper och religiösa grupper samt främja Förenta nationernas verksamhet för fredens bevarande.

3. Rätten att välja utbildning för barnen tillkommer i första hand deras föräldrar.

Artikel 27

1. Var och en har rätt att fritt delta i samhällets kulturella liv, att njuta av konst samt att få ta del av vetenskapens framsteg och dess förmåner.

2. Var och en har rätt till skydd för de ideella och materiella intressen som härrör från vetenskapliga, litterära och konstnärliga verk till vilka han eller hon är upphovsman.

Artikel 28

Var och en har rätt till ett socialt och internationellt system där de rättigheter och friheter som behandlas i denna förklaring till fullo kan förverkligas.

Artikel 29

1. Var och en har plikter mot samhället, i vilket den fria och fullständiga utvecklingen av hans eller hennes personlighet ensamt är möjlig.

2. Vid utövandet av sina rättigheter och friheter får en person endast underkastas sådana inskränkningar som har fastställts i lag och enbart i syfte att trygga tillbörlig hänsyn till och respekt för andras rättigheter och friheter samt för att tillgodose ett demokratiskt samhälles berättigade krav på moral, allmän ordning och allmän välfärd.

3. Dessa rättigheter och friheter får inte utövas på ett sätt som är oförenligt med Förenta nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 30

Ingenting i denna förklaring får tolkas som att det innebär en rätt för en stat, en grupp eller en enskild person att ägna sig åt en verksamhet eller att utföra en handling som syftar till att omintetgöra någon av de rättigheter eller friheter som anges i förklaringen.